

**Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Anlam Yapıları Üzerine
Bir İnceleme***

**An Analysis On The Structures Of Meaning In Texts In Turkish Main
Course Books**

DOI=[10.17556/jef.06998](https://doi.org/10.17556/jef.06998)

Sezgin DEMİR**, Ahmet Turan SİNAN***

Özet

Bu araştırmanın amacı; 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin sözcük ve tümce anlam bilimi ile edim bilim açısından yapısına ilişkin öğretmen görüşlerini; bu metinlerin Türkçe programı ile uygunluğunu belirlemektir. Bu noktada Malatya ilindeki beş eğitim bölgesinden seçilen 15 ortaokulda 30 Türkçe öğretmenin görüşlerine başvurulmuştur. Bunun için nitel desende oluşturulmuş yarı yapılandırılmış 6 maddelik bir ölçek hazırlanmış ve hazırlanan ölçek ile öğretmenlerin görüşleri alınmıştır. Öğretmenlerin görüşleri araştırmacı tarafından bilgisayar ortamına aktarılmış ve NVivo programında içerik analizi yapılarak ders kitaplarının anlam yapılarına ilişkin Türkçe öğretmenlerinin görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma, ana dili eğitiminde kullanılan en önemli materyallerden biri olan ders kitaplarındaki metinlerin anlam yapılarının sözcük, tümce ve sözce boyutlarında belirli bir çerçeve belirlemesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: anlam, anlam bilimi, ders kitabı, Türkçe eğitimi.

Abstract

The objective of this study is to get the ideas of teachers in terms of lexical semantics and semantics in clauses and pragmatics in texts in Turkish Course books in 6, 7, 8 grades, and to determine the compatibility of these texts with Turkish Programme. Therefore, 30 teachers of Turkish working in 15 secondary schools located in 5 different regions in province of Malatya were contacted and their opinions were taken. In order to do that, a questionnaire consisted of 6 items prepared as half completed questionnaires in accordance with quality design and by

---

* Bu makale, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi ABD’de Yrd. Doç. Dr. Ahmet Turan SİNAN danışmanlığında yürütülen ve 2014 yılında tamamlanan “Ortaokul (6, 7, 8) Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Anlam Yapısı ile Bunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri ve Öğrencilerin Özyeterlik Algıları” adlı doktora tezinden hareketle hazırlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, e-posta: sezgin.demir@firat.edu.tr

*** Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, e-posta: atsinan@firat.edu.tr

directing these questionnaires to teachers, their opinions were obtained. The opinions of teachers were written on computer by the researcher and the opinions of teachers about meaning structures in course books were tried to be determined by carrying out content analyze on NVivo programme. The research is vital in terms of setting up a specific framework for meaning structures in course books which are one of the most important materials used in teaching mother tongue in which there are words, phrases and statements.

Key Words: meaning, semantics, course book, Turkish education.

Giriş

Anlam; iletişim imgesinin doğal bir karşılığı olup sözcüğün sınırları içerisinde, işitsel imgeyle kavram arasında gerçekleşir (Saussure, 2001, s.167). Anlam dizgesinin birimleri, ses birimler gibi tek başlarına ele alındıklarında kesin bir değer taşımadıklarından (Akerson, 2005, s.102) dil bilimsel ifadeleri anlamların taşıyıcıları olarak kabul etmek, sözcüklerin ve tümcelerin kendi başlarına herhangi bir bağlamdan ya da konuşmacıdan bağımsız anlamlara sahip olmalarını zorunlu kılmaktadır (Lakoff ve Johnson, 2010, s.34). Dilsel göstergeler, asıl anlamlarını ise belirli bir bağlamda, belirli bir alıcının kullanım şekline göre keskinler.

Teknolojik gelişmelerin etkisiyle, ders kitabı öğretimin tek aracı olma özelliğini yitirmişse de birçok alan için ders kitapları hâlâ ilk ve en önemli ders aracı olarak değerlendirilmektedir (Aslan, 2006a, s.6). Üstelik Özbay tarafından gerçekleştirilen araştırma, öğretmenlerin ana dili derslerini %94.44 gibi büyük oranda ders kitaplarına bağlı kalarak gerçekleştirdiklerini göstermektedir (2002, s.37'den akt. Zorbaz, 2007, s.88). Buna karşılık araştırmalar genel olarak metin sonu sorularına odaklanmakta, özellikle metinlerin yapısal ve semantik özelliklerini göz ardı etmektedir (Ülper ve Yalınkılıç, 2010, s.450). Kısa ve basit yapıları sözcük ve tümcelerden oluşan metinlerin algılanmaları ve öğrenilmeleri daha kolay, daha iyi olacağından ders kitaplarına metin seçiminde sözcük-tümce uzunlukları dikkate alınmalı, yaş arttıkça sözcük-tümce uzunlukları artırılmalı (Zorbaz, 2007, s.89); çocuğun bilişsel, sosyal, duyuşsal gelişim özelliklerine uygunluk gösteren metinler tercih edilmelidir. Ders kitaplarının kuşakların içinde yaşadıkları topluma ait kültürel ve evrensel değerleri kazanmaları, bu ortak değerler etrafında birleşmeleri noktasında da toplumsal yararları vardır (Coşkun ve Taş, 2008, s.61). Bu açıdan içerik olarak öğrenciye aidiyet duygusu

kazandıracak, ortak değerler etrafında birleşmelerini sağlayacak nitelikte metinlerin seçilmesi faydalı olacaktır.

Ana dili eğitimi açısından ders kitapları; kolay ulaşılabilirliği, tüm öğrenciler tarafından yaygın kullanımı, temalara uygun metin seçimi, öğrenci seviyesini gözetmesi, görsel açıdan zenginliği, öğrenci çalışma kitabıyla uyumu ve ölçme-değerlendirme bölümleriyle önem derecesini bir kat daha artırmaktadır (Göçer, 2008, ss.197-198). Buna karşılık metin türlerinin dengeli dağıtılmaması, önemli türlere yer verilmemesi, öğrenci seviyesine uygunluk göstermemesi, gerçek yaşamla bağın sağlanamaması, metinlerin uzunluklarının ayarlanamaması, metinler arası okumalara özen gösterilmemesi gibi sorunlar Türkçe ders kitaplarının hazırlanmasında gerekli hassasiyetin gösterilmediğinin kanıtıdır (Solak ve Yaylı, 2009, s.451). Bu durum yazınsal zevk ve estetikten uzak, okuma alışkanlığı ve sürekliliği olmayan bireyler yetiştirilmesine; beceri değil bilgi aktarımı odaklı eğitim sürecinin gerçekleştirilmesine zemin hazırlamaktadır. Türkçe ders kitaplarına seçilen metinler, Türk ve dünya edebiyatının özgün örnekleri arasından seçilmeli; metin yazma ediminin ise uzmanlık ve sanatçı duyarlılığını zorunlu kıldığı unutulmamalıdır (Kolaç, 2009, s.624).

Türkçenin doğru, güzel, estetik bir şekilde kullanıldığı ve bildirişim yönü kuvvetli metinlerin seçimi; öğrencilerde okuma kültürünün ve sevgisinin filizlenmesine, hatta kök salmasına katkı sağlayacaktır (Şen, 2008, s.765). Eleştirel düşünme, çıkarımda bulunma, üst bilişsel öğrenme süreci ile öğrenme stratejilerini destekleme gibi özellikler, yönlendiren ve geliştiren okuma ediminin etkiliği açısından ders kitaplarındaki metinlerin uluslararası ölçütlere uygunluğunu belirler (Coşkun, 2013, s.33). Öğrencinin ders kitaplarının dışındaki yazılı kültüre, bilgi kaynaklarına yaklaşması, yazın dünyasına merak duyması, diğer sanat etkinliklerine yönelmesi; nitelikli ve düzeye uygun yazınsal ve bilgilendirici metinlerle buluşmasıyla olanaklıdır (Canlı, 2015, s.106). Hedef kitle konumundaki çocukların özelliklerini, ilgi alanlarını dikkate alan Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin işlenişinde öğrenciye gözlem yapma, inceleme ve araştırma etkinliklerinde bulunabilme gibi olanakları sunan kitaplarla öğrencilerin kendinden bir şeyler bulabilmeleri ve üretmeleri mümkündür (Özbay, 2003, s.66).

Aslan (2006a, 2006b), Ülper ve Yalınkılıç (2010), Zorbaz (2007), Akyol (2008), Coşkun ve Taş (2008), Pehlivan (2003), Ülper ve Karagül (2010), Göçer (2008), Solak ve Yaylı (2009), Kolaç (2009), Adalar (2005), Şen (2008) tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda ders kitaplarının ve ders kitaplarında yer alan metinlerin, metin sonu anlama sorularının nasıl olması gerektiğine dair veriler elde edilmesine karşılık; ders kitaplarının ve metinlerin nasıl olması gerektiğine dair öğretmen ve öğrenci görüşlerinin ortaya koyan verilerin yer almadığı belirlenmiştir¹.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı; Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin anlam yapısına ilişkin Türkçe öğretmenlerinin görüşlerini ve bu metinlerin Türkçe programı ile uygunluğunu belirlemektir.

Yöntem

Nitel desende gerçekleştirilen bu araştırmada doğal ortamlarında araştırma problemiyle ilgili algılar ile olaylar, gerçekçi ve bütüncül bir şekilde belirlenmesi amaçlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s.39). Araştırma kapsamında Malatya ilinde görevli toplam 30 Türkçe öğretmenin görüşleri, nitel desende oluşturulmuş, yarı yapılandırılmış bir görüşme formu ile saptanmaya çalışılmıştır.

Veri toplama aracının geliştirilmesi

Araştırmada 6 soruluk yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Her bir soruyla farklı bir veriye ulaşılmaya çalışılmıştır. Görüşme maddeleri geliştirilirken ilgili alan yazından hareketle bir taslak form oluşturulmuştur. Geliştirilen taslak form Malatya il merkezinde görevli 5 Türkçe öğretmeni tarafından değerlendirilmiş, içerik geçerliliği bakımından da Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyelerinin görüşlerine sunulmuştur. İlgili uzmanların görüş ve eleştirilerinden hareketle forma son şekli verilmiştir.

Verilerin analizi: Tüm veriler bilgisayara aktarılmış, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi ile betimsel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Benzer cevaplar kategorize edilmiş, ayrıca toplam oran

---

¹ Bu makalede, metinlerin anlam yapılarına ilişkin öğretmen görüşlerini betimleyen nitel boyutun verileri kullanılmıştır.

içerisindeki frekanslı tablolar şeklinde verilmiş ve yorumlanmıştır. Verilerin analizinde “NVivo” programı kullanılmıştır. Yazılı haldeki metinler, katılımcılara tekrar kontrol ettirilmiş ve bu yolla araştırmanın “inandırıcılığı” sağlanmıştır. Araştırma süreci hakkındaki detaylı bir şekilde bilgi verilmiş ve bu yolla “aktarılabirlik” artırılmıştır. İki farklı araştırmacı tarafından veriler birbirinden bağımsız şekilde kodlanmış ve aralarında %88 düzeyinde uyum yüzdesi olduğu görülmüştür. Uyum yüzdesinin %70’in üzerinde olması, bu araştırmanın “güvenirlik” açısından yeterli olduğunun göstergesidir.

Bulgular ve Yorum

Görüşme sırasında katılımcılara yöneltilen ilk soru “*Türkçe Dersi Öğretim Programı’ndaki öğrenme alanlarının (okuma, dinleme/izleme, konuşma, yazma ve dil bilgisi) anlam ile ilgili dilsel becerilerin kazandırılmasını desteklemesine ilişkin düşünceleriniz nelerdir?*” şeklindedir:

Tablo 1. “Öğrenme Alanları Birlikteliği” ile İlgili Görüşler

Öğrenme Alanları Birlikteliği	f
Aksayan öğrenme alanları	23
Birbirini destekleme	7
Süre yetersizliği	4
Metinlerin uygunsuzluğu	2
Yardımcı kaynakların kullanımı	2
Ön bilgilerin kullanımı	2
Yaş grubuna uygunluğu	2
Öğrencinin aktifliği	2
Tek tip dilsel becerilere yönelme	1
Sistematik olmayışı	1
Teknoloji kullanımı	1
Dikkat dağınıklığı	1
Şiirlerden faydalanma	1
Fiziksel koşulların yetersizliği	1
Tekerlemelerin kullanımı	1

Ö-4: “Programdaki öğrenme alanları, anlam ile ilgili dilsel becerileri bir kalıba sokmaktadır. Dayanmış olduğu felsefeye uygun bir zihin yapısı inşa etmeye çalışmaktadır adeta. Okuduğunu, dinlediğini, izlediğini tek bir yöntemle

anlamlandırılan konuşurken ve yazarken hep aynı türden yöntemleri kullanan, tek tip bir insanın peşinde olduğunu hissettiriyor”

Ö-30: “Okuma, dinleme ve anlama becerilerinin yeterince kazanılmaması yazma ve dil bilgisi becerilerinin kazandırılmasını engellemektedir. Okuma ve anlama becerisi kazanılmasında yazma ve dil becerisinin kazanılması pek de faydalı olmamaktadır. Türkçe dersi programlarında kapsamlı ve yoğun olması gereken okuma ve anlama çalışmalarının daha faydalı olacağını düşünüyorum”

Konuşma ve yazma (f=8), okuma (f=6), dil bilgisi (f=6) ile dinleme/izleme (f=3) öğrenme alanlarının yetersiz ve etkisiz olduğuna; yine ana dili derslerindeki etkinliklerin çok zaman aldığına ve bu nedenle ders sürelerinin yeterli olmadığına dair görüşler dikkat çekicidir (f=4). Ana dili eğitimi açısından bütün dilsel etkinliklerin, çalışmaların, materyallerin, özellikle de öğrenme alanlarının birbiri ile uyum içerisinde olması ve birbirini desteklemesi önemlidir. Okuma ile dinleme arasındaki çok yönlü işlevsel bağıntı, okuma ile yazma arasında da mevcut olup konuşma ve yazma arasındaki benzer bağıntı, konuşmayla dinleme arasında da kendisini göstermektedir (Özdemir, 1983, s.27). Bu nedenle dört temel dil becerisini birbirinden bağımsız uygulama alanları olarak görmek yerine içsel ve dışsal dil edimlerinin hepsini geliştirmeyi hedeflemek esastır.

Türkçe öğretmenlerine yöneltilen ikinci soru “*Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin öğrencilerin anlama seviyelerine uygun olup olmadığına dair düşünceleriniz nelerdir?*” şeklinde olmuştur:

Tablo 2. “Öğrencilerin Anlama Seviyeleri” ile İlgili Görüşler

Öğrencilerin Anlama Seviyeleri	f
Anlama seviyesine uygunluk	15
Anlama seviyesine uygunsuzluk	10
Metinlerin uzunluğu	8
Metinlerin sadeliği	8
Çocukların düşünce dünyası	6
Metin türü	5
Atatürkçülük metinleri	3
Metin seçimi	3
Dinleme metinlerinin kullanımı	2

Etkinliklerin fazlalığı	1
Soyut metinlerin anlaşılabilirliği	1
Şiirlerin uygunsuzluğu	1
Hazır bulunuşluluk	1
Metin tekrarı	1

Ö-15: “Öncelikle bireysel farklılıklar ve bölgesel farklılıkların dikkate alınmayışı (eğitimde eşitlik ilkesine göre) büyük bir sorundur. Ders kitaplarındaki metinlerin değerlendirilmesinde sınıflara göre farklılıklar var. 6. Sınıf metinlerinin çoğu gereksiz şekilde uzundur. Ders saatinin yetersiz olması çocukların anlamamalarına neden olmaktadır. 7. Sınıf metinlerinde ise birkaç metnin seviyeye uygun olmadığını düşünüyorum. 5 ve 8. sınıf kitapları hakkında bilgim yok.”

Ö-21: “Ders kitaplarındaki metinlerin genelde öğrenci seviyelerine uygun olduğunu söyleyebiliriz. Ancak 5. sınıflarda metinlerin anlama düzeyinin biraz daha düşürülmesi kanaatindeyim. Öğrenciler bazı metinleri anlamakta zorluk çekmekte konuya hâkim olamayınca da dersin verimi düşmektedir. Bir de bazı dinleme metinleri çocukların seviyesine göre çok üstte kalıyor. Bu nedenle dinleme metinlerinin hazırlanması gerekirken daha dikkatli olunması gerektiği kanaatindeyim.”

Bazı katılımcılar (f=8) metinlerin ortaokul öğrencileri için çok uzun olduğunu, daha kısa metinler seçilmesi gerektiğini; metin uzunluğunun öğrencilerin dikkatinin dağılmasına, anlamsal bütünlüğün sağlanmasında kopukluklara, öğrencinin sıkılmasına neden olduğunu ifade etmiştir. Metinlerin öğrenciler için yeterince sade olmadığı, biçem olarak son derece ağır bir dil tercih edildiği (f=8); metinlerin sadeleştirilmesinin doğru bir şekilde yapılmadığı, bilmedikleri sözcük sayısının çok olduğu, bazılarının sıkıcı bir yapıya sahip olduğu, akademik bir dilin kullanıldığı, öğrencilerin düşünce ve duygu dünyasına hitap etmediği belirtilmiştir. Ayrıca ders kitaplarında kullanılması gereken metin tiplerinin daha çok anlatsal tipteki metinlerin olması gerektiğine yönelik görüş de dikkat çekicidir (f=5). Türkçe ders kitaplarının hedef kitlesi konumundaki öğrencilerin bilişsel, sosyal ve ahlaki yapısı metinlerin seçiminin titizlikle yapılmasını zorunlu kılmaktadır (Demirel, 2009, s.54). Bu metinlerin hedef kitlesinin çocuklar olduğu unutulmamalı ve metinlerin evrensel

değerleri kazandıracak temalara sahip, çocuğun kimliğini ve kişiliğini geliştirerek onun toplum içerisinde saygın bir yer edinmesini sağlayacak, eğitici nitelikte olması gerekmektedir (Yalçın ve Aytaş, 2008, s.46).

Türkçe öğretmenlerine yöneltilen üçüncü soru “*Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin; sözcük anlam bilimine yönelik (sözcüksel ilişki, eşanlamlılık, karşıt anlamlılık, eşseslilik, alt anlamlılık, yan anlam, kavram alanı, aktarmalar, benzetmeler vb.) dilsel özellikleri kavratılabilmesini desteklemesi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?*” şeklindedir:

Tablo 3. “Sözcük Anlam Bilimi” ile İlgili Görüşler

Sözcük Anlam Bilimi Yapısı	f
Metinlerin yeterliliği	12
Metinlerin yetersizliği	11
Etkinliklerin yapısı	5
Metinlerin sarmal yapısı	2
Çocukların düşünce dünyasına uygunluğu	1
Unutulan sözcüklerin kullanımı	1
Yardımcı kaynakların kullanımı	1
Kalıp ifadelerin seçimi	1
Görsellerle desteklenmesi	1
Süre yetersizliği	1
Metin seçimi	1
Dil bilgisi etkinliklerinin miktarı	1
Konuların metinlerdeki dağılımı	1
Anlamı bilinmeyen sözcüklerin miktarı	1

Araştırmada yer alan öğretmenlerin bazılarının görüşleri şu şekildedir:

Ö-4:“Ders kitaplarındaki metinlerin sözcük anlam bilimine yönelik özellikleri kavratılabilme açısından başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte gerek seçilen metinlerde gerekse metinle ilgili etkinliklerde toplum hafızasından silinmiş sözcüklerin daha fazla yer aldığı dikkatimizi çekmektedir. Anlatımı oluşturan sözcüklerin güncel olanı yakalama konusunda yetersiz olduğunu söyleyebiliriz.”

Ö-10: “Ders kitabındaki metinlerde eşanlamlılık, karşıt anlamlılık ve eşseslilik gibi kavramların yeterince verildiğini düşünüyorum. Ama özellikle çok anlamlılık ve alt anlamlılık

konularının yeterince öğrencilere kavratılacak düzeyde etkinliğin olmadığı düşüncesindeyim. Bu hususu yaptığım farklı etkinliklerle öğrencilere kavratmaya çalışıyorum.”

Toplum hafızasından silinmiş bazı sözcüklerin metinlerin söz varlığında çok fazla yer aldığı; metinlerin çok anlamlılık, alt anlamlılık, kavram alanı ve yan anlam açısından ise daha zengin olması gerektiği belirtilmiştir. Özellikle eksik olan anlam özelliklerine etkinliklerle çözüm bulunabileceği dile getirilirken kılavuz kitaplarındaki yönlendirmelerin yetersiz olduğu ifade edilmiştir. Metinlerde yapılan kısaltmaların metnin söz varlığı zenginliğine zarar verdiği, birçok anlamsal özelliğin kısaltılan bölümlerle birlikte atıldığı ve bu durumun ilgili anlam özelliklerini kazandırmada sorun yarattığı (f=2) belirtilmiştir. Dili oluşturan birimler; zihinde belli bir tasarım ya da duygu, düşünce uyandıran sözcüklerdir (Aksan, 1980, s.55). Bu durum anlam konularının incelenmesinde sözcük bilimden hareket etmeyi gerektirmektedir. Ders kitaplarında yer alan metinlerdeki sözcükler gerçek (temel ve yan anlam) veya mecaz anlamlarına göre; sözcüklerdeki ad aktarmaları, deyim aktarmaları, kişileştirme, dolaylama, anlam daralması, anlam genişlemesi, anlam başkalaşması şeklindeki anlam olaylarına göre; eş anlam, somut-soyut anlam, zıt anlam, genel-özel anlam, sesteşlik, yakın anlam gibi anlam ilişkilerine göre değerlendirilebilir (Güneyli, 2010, s.173). Yapılması gereken ise anlam bilimin yöntem ve tekniklerinden yararlanmaktır.

Türkçe öğretmenlerine yöneltilen dördüncü soru “*Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin tümce anlam bilimine yönelik (olumlu, olumsuz, soru, ünlem, şart, istek, emir, gereklilik tümceleri) dilsel özelliklerinin kavratılabilmesini desteklemesi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?*” şeklindedir:

Tablo 4. “Metinlerin Tümce Anlam Bilimi Yapısı” ile İlgili Görüşler

Metinlerin Tümce Anlam Bilimi Yapısı	f
Metinlerin yeterliliği	12
Metinlerin yetersizliği	11
Olumlu, olumsuz, kuralsız tümcelerin çokluğu	2
Öğrenci seviyesine uygunluğu	1
Metin dışı örneklerin kullanımı	1
Öğretmenlerin hazırlığı	1
Türkçenin zenginliği	1

Süre sıkıntısı	1
Öğretmenlerin rehberliği	1
Metinlerin uzunluğu	1
Görsel ve İşitsel Unsurların Kullanımı	1

Ö-4: “Ders kitaplarındaki metinlerin tümce anlam bilimine yönelik dil özelliklerinin kavratılabilmesi açısından çok yetersiz kaldığını düşünüyorum. Dersine girdiğim öğrenciler tümcenin anlamıyla ilgili özellikleri daha fazla örnekle kavrayabileceğini görüyorum ancak metinlerde söz konusu anlamla ilgili yeteri kadar örnek bulamadığım için metin dışından örnekleri kullanmak zorunda kalıyorum.”

Ö-22: “Türkçe ders kitabındaki metinler, cümle anlam bilimine yönelik olarak olumlu, olumsuz, soru ve ünlem cümlelerinin kavratılmasına katkıda bulunmaktadır. Fakat çekimlenmiş fiillerle kurulan cümlelerin kavratılmakta yeterli desteği sağladığını düşünüyorum olmak yanlış olur.”

Araştırma kapsamında verilen örneklerin yetersiz olduğu ve genelde olumlu ve olumsuz tümcelere ağırlık verildiği; emir tümcelerine yeterince yer verilmediği, söz dizimi açısından kuralsız tümcelerin çok fazla olduğuna dair görüşler de dikkat çekicidir. Bu durumun da özellikle alt sınıflarda akıcı okumayı olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir. Dil dizgesinin söz varlığına ilişkin anlamsal unsurlarının incelenmesinden sonra gerçekleştirilmesi gereken bir diğer adım ise bu sözcüklerin söz dizimsel açıdan bir araya gelerek anlamlı bir bütün oluşturan tümcelerin çözümlenmesidir. Tümce, dil bilimsel açıdan bir anda net olarak tanımlanamayacak kadar farklı bir yapıya sahiptir. Vardar; bu dilsel yapıyı, anlam açısından eksiksiz sayılan, bir kesinti ya da durakla sınırlanan söz olarak tanımlamaktadır (2002, ss.197-198). Türkçe öğretmenleri ise genel olarak ilgili metinlerin tümce anlam bilimine ilişkin anlam konularının kavratılmasını yeterince desteklediğini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra araştırmada bazı metinlerin öğrenci seviyesinin çok üstünde olduğuna, daha fazla Türkçenin zenginliklerine ilişkin örnek bulunmasına, bazı tümcelerin çok uzun olmasına, görsel ve işitsel materyallerin yetersiz olmasına ilişkin sorunlar da saptanmıştır.

Türkçe öğretmenlerine yöneltilen beşinci soru “*Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yer alan diyalogların konuşma diline özgü*

farklı kullanımları kavratılabilmesini desteklemesi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?” şeklindedir:

Tablo 5. “Metinlerdeki Konuşma Dili Örneklerinin Yapısı” ile İlgili Görüşler

Metinlerdeki Konuşma Dili Örneklerinin Yapısı	f
Metinlerin yetersizliği	21
Metinlerin yeterliği	5
Kültürel Durum ve Çevreye Uygunluk	2
Yöresel ağızları yansıtması	2
İlgi çekicilik	1
Dramalaştırılması	1
Yazı dilini yansıtması	1
Görsellerle desteklenmesi	1
Diyalogların sadeliği	1
Dinleme metinlerinde kullanımı	1

Ö-3: “Türkçe ders kitaplarında yer alacak olan diyalogların konuşma diline özgü farklı kullanımları barındırması gerektiğini düşünüyorum. Türkçe ders kitaplarında ise bu türden bir kullanıma çok nadir başvurulmuş. Ancak, dilin çeşitliliğini, zenginliğini ve canlılığını sağlayan unsurlarından birinin de konuşma diline özgü farklı kullanım olduğu düşüncesindeyim.”

Ö-22: “Türkçe ders kitaplarında bulunan metinlerdeki diyalogların konuşma diline ait farklı kullanımların öğretilmesine katkıda bulunmaktadır. Öğrencilerin metinlerdeki diyalogları okuduklarında öğrendikleri yeni söylemleri kullanmaya çalıştıklarını gözlemledim. Bu durumun da öğrencilerin kelime haznelerinin ve kavram alanlarının gelişmesine etkisi yadsınamazdır.”

Katılımcıların büyük bir kısmı, metinlerin konuşma dilinin zenginliklerini, etkililiğini yansıtmada ve kavratmada yetersiz olduğunu belirtmiştir (f=21). Diyalogların öğrencilerin dikkatini çekecek nitelikte olması, diyaloglarda kullanılan yöresel ağızların çalışma kitaplarında belirtilmesi ve açıklanması, dramalaştırılmaya elverişli nitelikte olması gerektiği, mevcut diyalogların konuşma dilinden çok yazı diline yönelik olduğu dile getirilmiştir. Gerçekten de eğer ana dili öğretimi bazı dil bilimi yeteneklerinin geliştirilmesi amacıyla yapılıyorsa, elbette günümüzde kullanılan yaşayan dilin değişik kalıpları özellikle okutulmalı, öğretmenler de çağımız dilinden örnekleri öğrencilerin kullanımına sunmalıdır (Marshall, 1994, s.43).

Konuşma becerisinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar dinleme ve okuma öğrenme alanları ile de yakından ilişkilidir (Yalçın, 2002, s.97). Bu nedenle ders kitaplarındaki metinlerde yer alan konuşma örneklerinin hem ölçünlü dilin özelliklerini kavratacak nitelikte hem de dilin edimsel yönünü güçlü bir şekilde yansıtacak güncel örnekler olmasına özen gösterilmelidir.

Araştırmada kapsamında Türkçe öğretmenlerine yöneltilen altıncı soru “*Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin anlam ve anlatım yapılarına ilişkin belirtmek istediğiniz başka görüş ve önerileriniz nelerdir?*” şeklindedir:

Tablo 6. Öğretmenlerin Görüş ve Önerileri

Öğretmenlerin Görüş ve Önerileri	f
Türkiye'nin değerlerini yansıtması	9
Metinlerin uzunluğu	7
Etkinliklerin ilgi çekiciliği	6
Metinlerin anlaşılabilirliği	5
Çocuğun düşünce dünyasını yansıtması	4
Metinsel bütünlük	4
Yazma çalışmaları	3
Metinlerin anlam yapılarının yeterliliği	3
Dil bilgisi konularının uyumsuzluğu	2
Günlük olayları yansıtması	2
Süre yetersizliği	2
Sezdirilerek öğretme	1
Ders kitaplarının her yıl değişmesi	1
Düşünce metinleri	1
Anlatım bozukluğu olan metinler	1
Konular arası bağlantı	1
Şiirlerin seçimi	1
Metinlerin örnek olması	1

Ö-20: “Plan ve program yapısındaki esnekliklerin uygulanması gerektiğini düşünüyorum. Ülkemizin farklı kültürel ve coğrafi yapısı vardır. Bunu göz önüne alıp metinlerin o şekilde oluşturulması gerektiğini düşünüyorum. Diğer türlü yani bu durumda çocuklara metinler çok yüzeysel geliyor. Metinleri içselleştiremiyorlar.”

Ö-24: “Metinlerin seçiminde yöresel özellikler ve sosyoekonomik farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır. Bir imparatorluk dili olan Türkçenin kullanımına özen gösterilmelidir. Türkçenin kullanımı açısından bu metinler hem öğretmenlere, hem de öğrencilere örnek olmalıdır. Belki de en önemlisi bu metinlerin çocuklarda okumaya karşı istek uyandırması gerektiğini düşünüyorum.”

Katılımcılardan bazıları; genelde ana dili eğitiminde kullanılan metinlerin, özelde ise ders kitaplarındaki metinlerin Türkiye'nin kültürel, sosyal ve ekonomik özelliklerini, zenginliklerini yansıtacak nitelikte olması gerektiğini dile getirmişlerdir (f=9). Konuların ilgi çekici ve okumaya özendirici nitelikte olması, özellikle şiirlerde “kahramanlık” temalı şiirlerin kullanılmasının, işleniş sürecinde öğretmenlere süre ve faaliyet açısından daha fazla özgürlük tanınmasının, hazırlık aşamasındaki faaliyetlerin daha uygulanabilir nitelikte olmasının, metinlerin seçiminde kırsal kesimdeki öğrencilerin söz varlığının da dikkate alınmasının gerektiği belirtilmiştir. Metinlerin öğrenciler için uzun olduğu (f=7), buna karşılık gerçekleştirilecek kısaltmalar ve sadeleştirmelerde metnin bütünlüğünün korunması, metinlerin öğrencilerin düşünce dünyasını yansıtıcı, ilgi çekici ve okumaya özendirici nitelikte olması gerektiği ifade edilmiştir (f=6). Konuların ve okuma metinlerinin seçiminde disiplinler arası geçişler ve diğer dersler ile ilgili bağlantılar dikkate alınmalı; bu metinlerin ve içeriklerinin tarihi dönemlerle, sosyal çevreyle ve yaşanan coğrafya ile ilişkilendirilerek metinler soyut bir bilgi kaynağı olmaktan kurtarılmalıdır (Cemiloğlu, 2009, s.173).

Sonuç ve Tartışma

Araştırmada öğretmenlerin Türkçe ders kitaplarına ilişkin görüşlerine ait şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Türkçe programlarında, ders kitaplarındaki metinler ile çalışma kitaplarındaki etkinlikler, anlam konuları; süre açısından sınıf seviyeleri, hazırlanışlukları, uygulanabilirliği gözetilerek, öğrencilerin gelişim dönemleri, bilişsel ve sosyal özellikleri, dil çevreleri dikkate alınarak planlanmalıdır. Bu türden eleştiriler, sarmal eğitim anlayışı açısından problem olduğunu düşündürmektedir.

2. Alternatif materyallere ihtiyaç duyulmasını en aza indirmek için metinler, çağdaş dil öğretim yöntemleri açısından yazınsal olarak belirli estetik değer taşıyanlar arasından seçilmelidir. Gelişigüzel bir şekilde kısaltılmış yetişkin yazını örnekleriyle değil, yapısal ve anlamsal açıdan çocuk yazını özelliklerini taşıyan, bilişsel ve duyuşsal açıdan çocuğa hitap eden, “çocuğa görelilik ilkesini” gözetilen metinler ders kitaplarında tercih edilmelidir.

3. Teknolojinin ana dili üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesi için öğrencilerde farkındalık oluşturacak süreç odaklı çalışmalara, yönlendirmelere, drama çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

4. Anlam konularının kavratılması noktasında öğrenme alanlarının birbirini destekleyecek nitelikte yapılandırılması, öğrenme alanlarının arasındaki uyumsuzlukların giderilmesi gerekmektedir.

5. Metinlerin çok uzun olması, öğrenciler için yeterince sade olmaması, biçim yönünden ağır bir dil tercih edilmesi, karakterlerin çocukların duygu, düşünce, günlük hayat, sosyal yaşantı içerisinde karşılaşabilecekleri tipler olmaması, toplum hafızasından silinmiş sözcüklerin metinlerde çok fazla yer alması anlam ve anlamlandırma süreçleri açısından birer olumsuzluk olarak sıralanabilir.

6. Genelde ana dili eğitiminde kullanılan metinlerin, özelde ise ders kitaplarındaki metinlerin Türkiye'nin kültürel, sosyal ve ekonomik özelliklerini, zenginliklerini yansıtacak nitelikte olması alımlamayı kolaylaştıracaktır.

Kaynakça

- Adalar, D. (2005). Arapça ve Türkçe ders kitaplarındaki “yardımlaşma” ve “arkadaşlık” konulu metinlerin karşılaştırılması: bir eşdizimsel örüntüleme çözümlemesi örneği. *Tömer Dil Dergisi*, Sayı:129 / Temmuz-Ağustos-Eylül, Ankara, s.63-84.
- Akerson, F. E. (2005). Göstergebilime Giriş. Multilingual: İstanbul.
- Aksan, D. (1980). Sözcükbilim. Dilbilim ve dilbilgisi konuşmaları I, Ankara TDK, s. 51-74.
- Akyol, H. (2008). Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemler. Kök Yayıncılık: Ankara.
- Aslan, C. (2006a). Türkçe ders kitaplarında “Türkçe olmayan sözcükler”in kullanımı üzerine bir inceleme. *Dil Dergisi*, Sayı: 133, s. 7-20.
- Aslan, C. (2006b). Yazınsal Nitelikli Çocuk Kitaplarının Çocuğun Okuduğunu Anlama ve Yazılı Anlatım Becerilerine Etkisi (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Coşkun, E. ve Taş, S. (2008). Ders kitaplarına metin seçimi açısından Türkçe öğretim programlarının değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10, s. 59-74.
- Canlı, S. (2015). Türkçe ders kitaplarına seçilecek metinlerin belirlenmesinde çocuğa görelilik ilkesi. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 1(1), Nisan 2015, s. 98-123.
- Coşkun, Y. D. (2013). Türkçe ders kitaplarının pısa sınavı okuma ölçütleri açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Yıl 13, Sayı 26, Haziran 2013, s. 22-43.
- Demirel, Ş. (2009). Metinlerle Çocuk Edebiyatı. Data Yayınları: Elazığ.
- Göçer, A. (2008). İlköğretim Türkçe ders kitaplarının ölçme ve değerlendirme açısından incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt.11, s.197-210.
- Güneyli, A. (2010). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin sözcüksel görünümü. Hakan Ülper (Editör). *Türkçe Ders Kitabı Çözümlemeleri*, Pegem Akademi: Ankara.
- Kolaç, E. (2009). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 594-626.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (2010). Metaforlar Hayat Anlam ve Dil. (Çev. Gökhan Yavuz Demir). Paradigma Yayıncılık: İstanbul.
- Marshall, J. (1994). Anadili ve Yazın Öğretimi. (Çev. Cahit Külebi). Çağdaş: İstanbul.

S.Demir, A.T.Sinan / EÜ Eğitim Fakültesi Dergisi,18-2 (2016), 1324-1342

- Özby, M. (2003). Türkçe öğretiminde hedef-araç ilişkisinin ders kitabı örneğinde değerlendirilmesi. TÜBAR-XIII-/2003-Bahar, s. 59-69.
- Özdemir, E. (1983). Anadili öğretimi. http://turkoloji.cu.edu.tr/dilbilim/emin_ozdemir_anadili_ogretimi.pdf
14.10.2010 tarihli erişim.
- Pehlivan, A. (2003). Türkçe kitaplarında sözcük dağarcığını geliştirme sorunu ve çözüm yolları. Dil Dergisi, Sayı: 122, s. 84-94.
- Saussure, F. D. (2001). Genel Dilbilim Dersleri. (Çev. Berke Vardar). Multilingual: İstanbul.
- Solak, M. ve Yaylı, D. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarının türler açısından incelenmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt 2, Sayı 9, s. 444-453.
- Şen, Ü. (2008). Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin iletildiği değerler açısından incelenmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research, Volume 1/5, Fall 2008, s. 763-779.
- Ülper, H. ve Karagül, S. (2010). Özetleme becerisinin kazandırılmasına yönelik etkinlikler: Ders kitapları temelinde bir araştırma. III. Uluslararası Türkçe Eğitimi Kurultayı Bildirileri 1-3 Temmuz 2010 içinde. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, DEDAM.
- Ülper, H. ve Yalınkılıç, K. (2010). Son iki Türkçe programına göre hazırlanan Türkçe ders kitaplarındaki metin sonu sorularının nicel ve nitel görünümü. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Summer, Volume: 3 Issue: 12, s. 449-461.
- Vardar, B. (2002). Açıklamalı Dilbilim Terimler Sözlüğü. Multilingual: İstanbul.
- Yalçın, A. (2002). Türkçe Öğretim Yöntemleri; Yeni Yaklaşımlar. Akçağ: Ankara.
- Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2008). Çocuk Edebiyatı. Akçağ: Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayınları: Ankara.
- Zorbaz, K. Z. (2007). Türkçe ders kitaplarındaki masalların kelime-cümle uzunlukları ve okunabilirlik düzeyleri üzerine bir değerlendirme. Eğitimde Kuram ve Uygulama / Journal of Theory and Practice in Education, 3 (1), s. 87-101.

Extended Summary

Purpose

The general purpose of this study is to determine the ideas of Turkish language teachers regarding the meaning structure in the texts of Turkish course books and appropriateness of these texts with Turkish program. Within the frame of this general aim it is tried to state whether the ideas of teachers differ according to gender, service period and education level. It is also aimed to specify the ideas related to supporting linguistic skills concerning the meaning of learning domain of the texts, whether they are in conformance with students' perception level, supporting the perceptibility of different usages peculiar to spoken language together with linguistic features regarding word and sentence semantics.

Method

This survey is in qualitative pattern and interview method is used to obtain data. Within this context the views of total 30 Turkish teachers who are in charge in province of Malatya, are formed in a qualitative pattern, and attempted to detect through interview method with a semi structured scale. In the research an interview form consisting of 6 questions was applied to the teachers as data gathering tool and the views of the participants were recorded. During the interview, in necessary situations the participants were addressed additional questions and by this way semi structured interview was performed. Within the scope of the study all data gathered was set down in black and white by the researcher in computer. The whole data was analyzed with content and descriptive analyses, which are some of the qualitative research methods. Similar answers were categorized, and also the frequency within the total correlation was given in tables. The data in the tables that include the answers of the questions addressed to the participants were commented. In the analysis and interpreting of Turkish teachers' views "NVivo" program was used. The texts that were put in writing were controlled by participants to lend "credibility" for the research. Detailed information was given and in this way transmissibility was enhanced. The data was codified by two different researchers independent of each other and it is seen that the percentage of conformity between these two coding was 88%. The fact that this ratio is above 70% shows that this research is adequate in terms of "reliability".

Findings

Some of the teachers consider that some of the learning domains fail to support the gaining linguistic skills concerning meaning. Contrary to this belief some teachers stated that learning domains are effective in gaining linguistic skills concerning meaning. It is suggested that the length of the text causes student distraction, disconnectedness in providing lexical integrity, boredom in students and

therefore effect the process of students' gaining linguistic skills negatively. The participants mentioned that some words that are erased from the public's memory take too much part in vocabulary of the texts. It is stated that the texts were sufficient in terms of synonymy, antonymy, heterography; however, it is seen a necessity to use richer texts especially in terms of amphiboly, hyponymy, conceptual field and connotation. Particularly, while uttering solutions regarding missing meaning features with activities, it is remarked that the instructions in teachers' guidebook were inadequate. It is determined that examples given regarding syntax and semantics were insufficient and generally positive and negative sentences were worked on, imperative sentences were not focused, also too many irregular sentences in terms of syntax were included. Moreover, it is emphasized that this situation effects fluent reading in a negative way especially in lower grades. In addition, it is suggested that in course books dialogues used within the context of mother language education should be qualified as arousing attention of the students, local dialects used in dialogues should be specified and explained in workbooks, they also should be suitable to be dramatized, and present dialogues are oriented in written language rather than the spoken one. Some of Turkish teachers suggest that, generally texts used in mother language education, specifically texts in course books should be reflecting Turkey's cultural, social and economic features and wealth.

Discussion

Courses regarding language education, either mother language or foreign language, are aimed at developing linguistic skills oriented in comprehending and commentating gained by the individual priorly, without isolation from literature and literal pleasure. At this point methods and techniques chosen, training program developed, materials used and qualitative and quantitative efficiency of all these, are significantly important. Texts used in courses –especially in course books- are among the basic determinants of effectiveness degree of mother language education. Text options that indicate inappropriateness for child's cognitive, social, sensory development characteristics and problematic legibility for children is in a way shooting ourselves in the foot. In addition, while preparing the content of course books, it is important to choose texts that will enable the students gain sense of belonging and provide them come under common values. The fact that the course book is one of the most important study tools, in a way is related to its qualifications of multidimensional, guiding and providing access to gain a lot of skills at the same time. Otherwise it does not seem possible to speak of an effective mother language education process.

Result

As a result of the research: it is suggested that texts used in course books are insufficient in terms of both qualitative and quantitative features, since activities take a long time the reviews concerning text structures cannot be applied as they are supposed to. It will be useful to consider students developmental periods, cognitive and social characteristics, language environment while planning meaning subjects in

class grades. Another criticism is that linguistic skills are taught in a molded standardization. This condition will cause students be unprovided for daily life decently. Not using technology adequately and properly in mother language education is another problem. It is also suggested that structural characteristics, meaning layers cannot be resolved with the right methods and techniques. It is mentioned that the length of the texts induce distraction and disconnection in providing content integrity, and cause students to get bored. Carelessly cutting a text lead to lose many meaningful parts and this will make comprehending meaning features difficult. Words erased from the public's memory taking place in the text too often are evaluated as another matter. The idea that suggests dialogues in the texts are deprived of reflecting cultural characteristics, and they should have local dialects even if just a drop is also remarkable. The fact that generally texts used in mother language education, specifically texts used in course books do not have the qualification of reflecting Turkey's cultural, social and economic characteristics and wealth is among the results of the survey.